

GERMÀ COLON O LA ROMANÍSTICA

El català, des de Basilea

El meu amic Amadeu J. Soberanas, conservador de manuscrits de la Biblioteca de Catalunya, successor de Josep Maria de Casacuberta en la direcció d'«Els nostres clàssics» de l'editorial Barcino i editor de les cartes i les postals del poeta Salvat-Papasseit, ens ha presentat el seu col·lega Germà Colon, que durant uns dies ha deixat de fer classes a la Universitat de Basilea per revisar les últimes proves d'un llibre sobre els diccionaris catalans que han fet, conjuntament, els dos filòlegs.

Germà Colon va néixer a Castelló de la Plana l'any 1928 i fa trenta anys que exerceix la seva docència a l'estranger. L'octubre del 1984 va ser investit *doctor honoris causa* per la Universitat de València. «Germà Colon és el primer lexicògraf valencià de l'actualitat i, juntament amb Joan Coromines, un dels primers de la romanística», em va dir Antoni Ferrando, director del departament que va proposar la investidura, quan es va anunciar el nomenament. Ferrando el posa a l'alçada de Coromines, tot i que

l'autor del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* no ha fet més que criticar-lo i discrepar dels seus estudis, sempre que ha pogut, o bé l'ha ignorat olímpicament. Com se sap, Coromines trasllada a la seva gran obra científica les seves antipaties personals i Colon n'és una víctima més, qui sap si a causa del seu nom —dir-se Germà va fer creure a Coromines que era un religiós—, o bé perquè va ser deixeble del gran romanista Wartburg, amb qui Coromines discrepa continuament.

Un dels llibres que més ha fet pel coneixement del català a tot el món porta la seva signatura: *El léxico catalan en la Romania* (Madrid, 1976). En l'edició de textos medievals, ha tingut, aquests darrers anys, un paper importantíssim. A més del *Llibre d'hores* (1960), s'ha encarregat d'editar els *Furs de València* i el *Llibre del*

Un dels llibres que més ha fet per la difusió i el coneixement del català arreu del món duu la seua firma. Germà Colon ens parla, ara, d'ofici i de conflictes. Hi ha qui creia que les picabaralles en el gremi eren, només, cosa exclusiva dels artistes.

Luís Bonada

Germà Colon i Amadeu J. Soberanas.

Consolat del Mar, tots dos en curs de publicació. Membre corresponent des del 1966 de l'Institut d'Estudis Catalans, també ha estat nomenat acadèmic corresponent de la Real Academia Espanola. L'any 1978 va aplegar tota una sèrie de treballs diversos en els dos volums de *La llengua catalana en els seus textos*.

—Senyor Colon, sé, per en Soberanas, que heu treballat a fons en l'estudi dels diccionaris catalans i que el resultat de les vostres recerques ja està a punt de sortir editat. Sé, també, que heu fet una sèrie de descobertes interessants en relació amb el diccionari —normatiu— de Fabra. De tot això, voldriem que ens en parléssiu.

—El llibre es titula *Panorama de la lexicografia catalana*. És un manual de caire universitari que formarà part de la col·lecció que, sobre la llengua catalana, dirigeix Joan Solà i edita

l'Enciclopèdia Catalana. Nosaltres hem fet una història dels lèxics i dels diccionaris catalans fins al Fabra. I ens aturem amb el diccionari Fabra perquè, no hi ha dubte, va representar i ha representat un fita cabdal de la història de la llengua catalana. Però amb l'estudi detallat de la seva obra ens hem adonat que Fabra es va inspirar més del que ell mateix deia en un diccionari general de la llengua francesa de tres autors, Hadzfeld, Darmesteter i Thomas, aparegut l'any

1900. Fabra es basa en l'estructura d'aquest diccionari francès i, sobretot, en els exemples, més que en les definicions. Val a dir que, si ho hem trobat, és perquè el mateix Fabra ho va dir. Ho escriu en el pròleg del diccionari. Però, vist ara, potser en va fer un gra massa. A vegades arriba a posar exemples que no són més que traduccions dels exemples citats pel diccionari francès, amb la qual cosa cau en el perill d'allunyar-se del geni de la llengua. Així, diu: «Els ultratges del temps, dels anys», que no s'ha dit mai en català, però si en fran-

cès, ja que hi ha un vers de Racine, molt conegut pels nens francesos que han anat a l'escola, que diu: «Pour réparer des ans l'irréparable outrage».

Nota a peu de pàgina.—L'endemà, l'Amadeu m'ajuda a buscar la referència a Racine en el diccionari francès. El vers és de l'obra *Athalie*. Racine ha tingut sort amb aquesta obra a casa nostra perquè, a més, és una de les dues traduïdes per Miquel Martí i Pol en el volum de les seves tragèdies publicat l'any 83 a la col·lecció «Les millors obres de la literatura universal» d'Edicions 62.

—Aquestes consideracions —contina Colon— no tenen massa pes per jutjar la figura de Fabra. Fabra, sobretot, és un gramàtic molt ben preparat, amb un cap claríssim, un científic que coneixia l'estructura de la llengua i li van encarregar un diccio-

nari: en algun o altre s'havia d'inspirar. Ara bé, del nostre estudi, tot això no és més que un apartat.

—*¿I no va tenir en compte els anteriors diccionaris catalans?*

—Sí, però no li servien gaire perquè no responien a les exigències de l'època. L'únic científic és el Labernia. A més, quan Fabra publica el seu diccionari, surt el primer volum de l'Alcover-Moll i, per tant, no el pot aprofitar. Un altre exemple que ara recordo de la influència del diccionari francès en el de Fabra. Al diccionari francès surt l'expressió «une monarchie tempérée», que es refereix a una forma política coneguda com és la de la monarquia moderada, en oposició a l'absolutista. Però en aquell temps, a Fabra, no li interessava parlar de la monarquia i, en comptes de traduir literalment, posa «una república temperada», cosa que no ha existit mai. És molt semblant al que fa amb l'exemple «arrivar au trône», que queda convertit en «arribar a la presidència». També canvia «enthousiaste de Wagner» per «entusiasta de Beethoven», potser perquè li agrada més aquest compositor que l'esmentat en el diccionari francès. El que trobo és que el *Diccionari* Fabra era una obra magnífica per a l'any 1932 però que avui no respon, que diguin el que diguin la gent, a les necessitats científiques de la llengua. Fabra ni podia ni tenia perquè ser profeta i no podia doncs veure on arribarien els estudis lexicogràfics cinquanta anys després.

—*Recordo ara un article del lexicògraf Joan Veny que parlava, entre altres coses, de l'errònia inclusió en el diccionari Fabra, i, per tant, normativització, de la paraula «turbot», nom francès del peix que anomenen «rom» o «rèmol», perquè Fabra l'havia trobat en un diccionari català antic que creia que era fiable, quan de fet no ho era gens. ¿Es donen molts casos com aquest, de la normativització de paraules no genuïnes, per error?*

—Moltíssims. Son produïts per falses interpretacions i per falses lectures. D'això, se'n diu mots fantasmes. Els escriptors també n'han fet alguns. Ruyra en va fer, però la que en va fer més va ser Víctor Català, i alguns han passat. Un dels casos més coneguts és el de l'adverbi «ontocom», que vol dir «a qualsevol lloc» i que va ser mal tallat per alguns escriptors com Ruyra de forma que es van inventar la paraula «tocom», recollida al Fabra.

Nota a peu de pàgina.—Moll, al seu diccionari, diu sobre «tocom» que «aquest mot hauria d'esborrar-se del

DOMÈNEC UMBERT

diccionari normatiu, perquè en realitat no existeix» i que «fou inventat inconscientment per un o alguns escriptors» com Guerau de Liost, Carner i Ruyra. El mot, però, no ha estat esborrat de cap edició del diccionari Fabra. Narcís Garolera m'informa que ha detectat la paraula «tocom», en plural, en una traducció de Leopardi al català apareguda el març de l'any passat.

—Potser, Fabra i l'Institut feien excessiu cas dels escriptors empordanesos i gironins, ja que pensaven que la seva llengua era més viva i genuïna que la dels altres.

—S'ha fet molt de cas dels escriptors del nord i dels mallorquins perquè es considerava que la seva llengua no estava tan castellanitzada i se n'ha fet poc dels escriptors de la part occidental i molt poc dels de València. I no parlo com a valencià, perquè ja fa més de trenta anys que estic a fora i ho tinc superat. Ahir vaig portar a l'Amadeu Soberanas les obres completes d'un poeta de Castelló, Artola, mort el 58, molt interessant. S'ha tingut en compte els valencians fins el segle XV. Després, no. Però hi ha escriptors castellanencs i de tot València que haurien de ser més tinguts en compte.

Nota a peu de pàgina.—Soberanas m'ensenya després els tres volums de les «Obres Completes» de Bernat Artola Tomàs, Publicacions de l'Excel·lentíssim Ajuntament. Castelló de la Plana, 1983. Artola va néixer el 20 de desembre del 1904 al carrer de Cavallers «del seu Castelló», llegeixo en el pròleg.

—¿D'on arrenca la seva col·laboració amb l'Amadeu-J. Soberanas, fins al punt que hàgiu fet un llibre conjuntament un des de Barcelona i l'altre des de Basilea?

—L'amistat ve de fa molt temps. Ell, com a filòleg i com a conservador de la Biblioteca de Catalunya sempre em va tractar molt bé. Si jo li demano que em busqui un llibre o em faci la fotocòpia d'un text, no li ho he de recordar dues vegades. Una vegada que jo em vaig quedar aquí, a Barcelona, em convida a casa seva i em porta el Diccionari de Nebrija català fotocopiats, diccionari del XVI que s'havia deixat de banda. Jo li vaig dir que s'havia d'editar i fer-ne un facsimil. Però de seguida ens vam adonar que calia abans conèixer el castellà. Així que ens vam posar a fer, tots dos, el Nebrija castellà, que tampoc no s'havia publicat. El publicàvem l'any 1979. I ara surt el català, que és del 1507.

Nota a peu de pàgina.—El Diccionari latí-català i català-latí d'Elio Antonio de Nebrija i Gabriel Busa, amb «un estudio preliminar por Germàn Colón y Amadeu-J. Soberanas», és una de les novetats que acaba d'anunciar Puvill amb un díptic castellà-català. L'edició de l'obra de Nebrija-Busa, «en realitat el primer diccionari català sistemàtic i alhora l'inici de l'activitat lexicogràfica científica a Catalunya», diu el díptic; s'anuncia al preu d'onze mil pessetes.

—De tot això —continua Colón— va sorgir la idea de col·laborar junts en aquesta història dels lèxics que abasta des de les glosses medievals fins a Pompeu Fabra. Aquesta col·laboració ha enriquit les companyies de telèfons suïsses i espanyoles i també les de correus.

—¿És difícil d'impulsar els estudis de català des de la seva universitat de Basilea?

—Quan vaig ser nomenat catedràtic vaig ser-ho de lingüística romànica en substitució de Walter von Wartburg, que havia estat l'antecessor de Coromines a Xicago, cosa que no sé si li agradarà que es recordi. Llavors, la cosa important era el francès. Jo vaig donar el francès antic, però després vaig voler concentrar-me en la filologia hispànica, portuguès, castellà, català, i dins de la meua càtedra, als qui triaven castellà he intentat d'encomanar el meu entusiasme pel català. Primer, donava el català fora del pla d'estudis i ens reuníem a casa en grups. A poc a poc, van sortir-ne alguns que van fer castellà i català, i parlen el català magníficament bé. De tesis doctorals que hagin agafat el català com a tema central, se n'han fet una vintena. Alguns, el que feien era estudiar les traduccions al castellà o al francès d'un text català i jo després els picava la curiositat perquè estudiessin a fons el català original. Així, han sorgit gent com Withlin, Gret Schib, Fred Ebner, Rolf Eberenz i Beatrice Schmid. Ebner va estudiar les denominacions del cap i les seves parts en tots els dialectes catalans i des de Guardamar va pujar en moto fins a Salses per a recollir-les totes. Schib va fer les traduccions franceses de Lull i Eberenz, els noms dels vaixells a la Mediterrània des de l'Edat Mitjana fins al 1600. L'última tesi doctoral que he dirigit és la de Beatrice Schmid, estudi comparatiu del català del XIII, de Lull, i l'adaptació que es fa del *Blanquerna* a València el segle XVI.

—¿Durant tots aquests anys no heu

tingut mai ocasió o intenció de tornar a casa?

—L'any 63 va sortir a Barcelona la càtedra de llengua i literatura catalana i tant el doctor Badia com el doctor Pericot em deien que em presentés a les oposicions. Però va ser l'any que em van nomenar catedràtic a Basilea i finalment no m'hi vaig presentar. Quan va morir Sanchis Guarnier em van oferir la de València, però ara trobo que sóc massa vell. No hauria pogut treballar, ja de gran, en una universitat nova. No sé si he fet bé o he fet malament. En la del 63 sovint hi he pensat. Em consolo pensant que hauria tingut menys lleure perquè allà, a Basilea, em tanco i ningú no em molesta. Tinc més pau que no hauria tingut aquí.

—Sembla que vós no sou sant de la devoció de Joan Coromines. ¿Què penseu dels seus atacs?

—El senyor Coromines és un home que sap molt. Té un gran mèrit, és un treballador admirable, però de vegades no toca de peus a terra i dedica estirabots contra la gent. El que em fa a mi és no anomenar-me quan pot. S'estalvia de citar els meus treballs, m'ignora. Potser no li agrada que publiquem les mateixes coses. Però no tinc el privilegi de ser l'únic que rep el seu menyspreu. Ara, ¿què hi ha al darrere? No ho sé. El fet és que molt sovint critico les seves etimologies i

«El senyor Coromines, de vegades, no toca de peus a terra».

perquè considera que no sap res de la llengua parlada.

—Recordo que vós vàreu raonar en detall sobre la pronúncia del nom Ausiàs i que el tema ha estat polèmic. ¿Com està ara aquesta qüestió?

—Primer, he de dir que ja Nicolau d'Olwer es va adonar que s'havia de pronunciar amb l'accent a la «a» final. Si no fos així, a València és impensable que es pugui dir Ausias, s'hagués escrit Ausies. És el cas d'Elies. Tothom diu Elies a València. És una llei del català occidental: no pot haver-hi mots en «a» final no accentuats. Això, d'entrada. D'una altra banda, quan els notaris escrivien en llatí posaven «Ausiasus» com «Tomasus».

Però el senyor Riquer, que en discrepa, diu que ha trobat un document a Saragossa que escriu el nom amb «e» final. Ara, ja se sap que a Riquer, el gran mestre que tant admiro, li agrada anar per la seva. Aramon també va ser un dels primers a apuntar la solució bona i va anunciar que un dia ho demostraria. Però com que, a causa, suposo, de la feina que té a l'Institut, no ho demostrava, li vaig dir si no li feia res que jo me n'ocupés i em va dir: «Fes, fes».

Sobre això, el senyor Coromines em va trucar i em va dir: «Teniu tota la raó». En aquest punt tinc tota la benedicció del patriarca i no puc entendre com Riquer s'entesta en això, perquè és molt intel·ligent. He estat alumne seu i el conec molt bé. En Fuster, que també li agrada defensar posicions personals, en principi es resisteix però ha acabat donant-me la raó.

—Vós, que heu estat president de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes deveu tenir una idea força precisa de l'evolució que han seguit els estudis de català a les universitats del món.

—Van seguir un procés ascendent fins a la mort de Franco. La cosa estava de moda. Allò de la llengua perseguïda. Al costat d'aquesta situació, tenim el fet que a Europa i a Amèrica hi havia una gran prosperitat. Ara ens trobem amb una situació difícil i la gent vol estudiar matèries que després

li puguin servir i, en el nostre camp, el castellà i el català no es poden comparar. La gent tria castellà i abans, tant li feia. La gent que es dedica al català ha de ser gent molt motivada. També cal tenir en compte que totes les llengües reculen, llevat de l'anglès i el castellà.

Deso l'estilogràfica i acabem l'entrevista. Però Germà Colon continua. «Vós, que sou del nord —em diu—, m'hauríeu de fer un favor. Pregunteu com anomenen la fusta petita que et claves a la mà o a l'ungla.» Faig l'enquesta aquell mateix dia. Persones de totes les edats i oficis, alguns d'ells, fusters, de les comarques d'Osona, el Ripollès i el Gironès, coincideixen en una mateixa paraula: «inxà».

«Doncs, ara miri el Diccionari de Coromines l'article «inxà», em diu Germà Colon quan li notifico el resultat de l'enquesta. Hi lleigeixo això: «Però que «inxà» s'usi com a «estella petita» a Girona, la Selva, Costa de Llevant, Lluçanès i Pla de Bages, com afirma sense cap prova «AlcM» (encapçalant amb això el seu article, a fi de justificar la seva desencaminada etimologia), crec poder negar-ho: ¿com seria possible que un home com jo, que ha viscut des de noi, la meitat de la seva llarga vida, en les tres primeres d'aquestes comarques i hi tingué molta parentela, no ho hagués sentit mai?»

«Veu, em diu Colon, la paraula és ben viva, però Coromines, contra el que va recollir en Moll, diu que no existeix en aquesta accepció». Un a zero de Colon contra Coromines, i a camp contrari, el de la llengua viva, cosa que té el seu mèrit si tenim en compte que Colon, segons que escrigué Coromines, «no es preocupa gaire de confirmar amb fets comparables en els dialectes vius de la vida real del llenguatge, que hi ha o no ni ha sota les dades de la documentació impresa». «Potser —em diu el meu amic i confident Víctor Ripoll— en Coromines, i la seva parentela van tenir la sort de no clavar-se'n mai cap. I ara el qui li'n clava una és en Germà Colon, perquè, a més, pensa publicar el resultat de les seves recerques sobre la paraula «inxà» en el primer volum de la miscel·lània en homenatge a Martí de Riquer, que és la persona del gremi que més odia Coromines.»

Un pintor va dir un dia a Colon que no es podia fer pagues de les baralles que existeixen dins del món de l'art. El pintor es pensava, ingènuament, que les picabaralles són una exclusiva dels artistes. □